

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Ulkomaisen työvoiman käytön riskejä rakennusteollisuudessa

Stenius, Jari

2011 Leppävaara

Laurea-ammattikorkeakoulu
Leppävaara

Ulkomaisen työvoiman käytön riskejä rakennusteollisuudessa

Jari Stenius
Turvallisuusalan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Lokakuu, 2011

Jari Stenius

Ulkomaisen työvoiman käytön riskejä rakennusteollisuudessa

Vuosi 2011 Sivumäärä 33

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö on työelämälähtöinen kehityshanke. Opinnäytetyön tarkoituksena on luoda kokonaan puuttuva riskikortti ja tarkistuslista aiheesta ulkomaisen työvoiman käytön riskejä rakennusteollisuudessa. Työ on toiminnallinen opinnäytetyö, sillä tilaus työlle on tullut työelämästä ja se tehdään työelämän tarpeita mukailleen. Työn tilaajana on PK-RH-foorumi, joka on www-sivujensa muodossa erikoistunut pienten- ja keskisuurten yritysten riskienhallinnan kehittämiseen.

Työssä käsitellään alan keskeistä tilannetta ulkomaisen työvoiman käytön osalta sekä tulevaisuudenennusteita. Ulkomaisen työvoiman määrä on viimeisessä viidessä vuodessa kaksinkertaistunut ja varovaisienkin arvioiden mukaan se tulee yhä kasvamaan tulevaisuudessa. Suurten ikäluokkien eläköityminen luo tarpeen ulkomaiselle työvoimalle myös tulevaisuudessa.

Harmaa talous ja muut ulkomaiseen työvoimaan usein liitetyt epäkohdat muodostavat riskejä työmaille, joita tässä työssä kartoitetaan. Työn lopputuotoksena muodostuneen riskikortin avulla yritykset pystyvät hallitsemaan ja tunnistamaan näitä riskejä paremmin. Tarkastuskortit selvittävät yrityksille käytännön tasolla, mitä asioita tulee huomioida toimittaessa joko ulkomaisten yritysten tai yksittäisten ulkomaisten työntekijöiden kanssa. Opinnäytetyöstä löytyy myös uusien lakimuutosten perehdytys(tilaajavastuulaki sekä käännetty ALV).

Johtopäätöksinä mainitsen muun muassa alan suuren valvonnan puutteen. Haastattelujen perusteella niin kotimaiset kuin ulkomaiset työntekijät ja yritykset käyttävät valvonnan puutetta suuresti hyväkseen. Jyrkkien arvioiden mukaan 30 000:sta Suomessa työskentelevästä ulkomaisesta työntekijästä vain murto-osa maksaa veroja Suomeen.

Rakennusteollisuus, ulkomainen työvoima, harmaa talous.

Jari Stenius

Risks of use of foreign labor in construction business

Year	2011	Pages	33
------	------	-------	----

The idea for this functional thesis arises from actual working life. This thesis was commissioned by PK-RH-Forum, and it was completed in order to develop the Forum's processes. The main purpose of the thesis was to produce a yet missing risk assessment card and a check list for the use of PK-RH's customers. This thesis is functional due to the actual needs of the organization. PK-RH-Forum is a risk assessment- forum for small and medium sized construction companies. They work mainly trough their website.

This thesis reviews the current situation concerning foreign labor and discusses the future of foreign labor working on Finnish building sites. In the past five years the number of foreign employees in Finland has doubled. Even the most careful estimates predict the number will only increase further in the future. Also, as the baby boom generations retire, a further number of positions will need to be filled with new employees.

The black economy and other drawbacks associated with foreign labor create risks to construction yards and this thesis will map those risks. With the risk assessment card, created as the result of the thesis, companies will be able to recognize and control these risks. The attached checklist will help companies to observe the process of recruiting foreign employees or subcontractors by decreasing he risks involved. The thesis also includes a short introduction to the new laws concerning the issue (Act on the contractor's obligations and liability when work is contracted out and reverse charge of value added tax).

The conclusions mention the huge problem of the lack of control in the industry. Based on the conducted interviews, the domestic and international companies seem to take advantage of this lack of control. By even the strictest of estimates, only a few hundred of the 30 000 foreigners working in Finland pay Finnish taxes.

Construction business, foreign employees, grey markets

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Toimeksianto	6
	2.1 Toimeksiantaja.....	7
	2.2 Tavoitteet ja haasteet.....	7
	2.3 Aiheen rajaus.....	8
	2.4 Käsitteiden määrittely.....	9
3	Käytettyjä menetelmiä	10
	3.1 Kirjallisuuskatsaus.....	11
	3.2 Teemahaastattelut	11
	3.3 Lähdekritiikki.....	12
	3.4 Toteuttaminen	13
	3.5 Eettiset ratkaisut	13
4	Tilastokatsaus	14
	4.1 Työllisyystilanne	14
	4.2 Lähtömaat	14
	4.3 Ulkomaisen työvoiman määrä	15
	4.4 Työvoiman tarvearvio tulavaisuudessa.....	17
5	Riskit	17
	5.1 Harmaa talous.....	18
	5.2 Järjestäytynyt rikollisuus.....	19
	5.3 Työturvallisuus ja kulttuurierot	19
	5.4 Julkisuuskuva	20
	5.5 Riskikortti	20
6	Tarkistulista.....	20
	6.1 Ulkomainen työntekijä.....	21
	6.2 Ulkomainen yritys	22
	6.3 Ulkomaisen yrityksen edustaja.....	22
	6.4 Lähetetty työntekijä	23
7	Torjuntaa ja säädöksiä.....	23
	7.1 Tilaajavastuulaki.....	23
	7.2 Käännetty arvonlisävero.....	25
8	Yhteenveto ja johtopäätökset	25
	Lähteet	27
	Liitteet.....	29

1 Johdanto

"30 000 ulkomaalaista rakennustöissä Suomessa - parisataa maksaa veroja". Näin dramaattisesti ot sikoi MTV3.fi uutisensa 4.4.2011. Vastaavia uutisia ulkomaisesta työvoimasta löytyy mediasta reilusti. Tässä tapauksessa oli kyse Rakennusliiton ulkomaista työvoimaa kartoittavan työryhmän jäsenen Raimo Pohjolan arviosta ulkomaisen työvoiman tilasta Suomessa. Ongelmat liittyvät usein harmaaseen talouteen sekä ketjutukseen. Harmaata taloutta vastaan pyritään valtion toimesta taistelemaan erilaisin työryhmin sekä lakimuutoksin. Tilaajavastuulaki, käännetty ALV sekä tuleva henkilökohtainen veronumero ovat käytännön toimenpiteitä joihin päättäjät ovat ryhtyneet. Opinnäytetyön yhteydessä tehdyn selvityksen perusteella valvonta on tällä hetkellä kuitenkin riittämätöntä, ja järjestelmää käytetään surutta hyväkseen. Vaikka kuinka ihan hyviä sääntöjä ja järjestelmiä on luotu, eivät ne mielestäni poista itse ongelmaa, vaan hoitavat ainoastaan oireita.

Tämänhetkisen kehityksen toimesta vastuuta pyritään siirtämään pääurakoitsijoille ja tilaajille. Haastattelujen perusteella alan isot yritykset toimivat jo vastuullisesti, mutta ongelmana ovat tuhannet pienemmät yritykset. Isojen yritysten intressinä on kehittää koko alan toimintaa ja saada epäeettisesti Suomessa toimivat yritykset (niin ulkomaiset kuin kotimaiset) lopettamaan laittomat toimintonsa. Rakennusteollisuuden haastateltu henkilö ottaisi mielellään lisää valvontavastuuta, mutta tähän ei tämänhetkinen lainsäädäntö anna valtuuksia.

Ulkomaisen työvoiman holtiton käyttö tuo paljon käytännön tason riskejä rakennuksille. Ulkomaisia yrityksiä on muun muassa usein vaikeampi saada edesvastuuseen mahdollisissa riitatilanteissa. Ulkomaisen työvoimankäytöstä saattaa myös koitua negatiivisia imagollisia seurauksia hankkijalle, mikäli taustalta paljastuu väärinkäytöksiä. Tilaajavastuulain mukaan tilaajan tulee selvittää tietyt asiat alihankkijasta, mutta ketjut alalla ovat nykyään niin pitkiä, ettei alkuperäinen tilaaja välttämättä pysy perässä työmaalla toimivista yrityksistä. Kielimuuri sekä kulttuurierot ovat myös eräs huomioon arvoinen asia määriteltäessä mahdollisia riskejä ulkomaisen työvoiman kanssa toimittaessa.

Raportissa käsitellään toimintaohjeet ulkomaisen yrityksen sekä yksittäisen ulkomaisen työntekijän palkkauksessa. Yhtenä tuotoksena on PK-RH:n internet-sivuille sopia riskikortti riskien tunnistamisen ja hallinnan helpottamiseksi työmailla. Raportissa myös esitellään tilaajavastuulaki sekä käännetty alv-asetus.

2 Toimeksianto

Työn tarkoituksena on tuottaa PK-RH-sivustolle riskikortti ja tarkistuslista aiheesta ulkomaisen työvoiman käytön riskit rakennusteollisuudessa. PK-RH saa työn avulla tuotettua rakennusteollisuudelle tietoa ja työkaluja parempaan ulkomaisen työvoiman käytön riskien arviointiin sekä hallintaan. Työn tilaaja on siis PK-RH-foorumi.

Tarve työn tekemiseen nousi täysin PK-RH-foorumin kautta ja siinä toimivan Laurean lehtori Juha Kreuzin välityksellä. PK-RH-foorumissa tarpeen työn teettämisestä oli ensivaiheessa ilmaissut SRV:n turvallisuuspäällikkö Jari Korpisaari.

Työnohjaajana Laurea-ammattikorkeakoulun toimesta toimi lehtori Juha Kreuz. Toimeksiantajan puolelta kontaktihenkilönä toimi PK-RH:n puheenjohtaja Anneli Grönfors-Kallio sekä foorumin jäsen Jari Korpisaari. Työlle on myös yhteiskunnallinen tilaus sillä ulkomaisen työvoiman käytön epäkohdat ovat jatkuvasti mediassa esillä ja aiheesta valmistuu tutkimuksia ja selvityksiä lähes liukuhinnalla. Myös aihetta koskevat koulutukset ja seminaarit yritykselle yleistyivät rajusti syksyn 2010 ja kevään 2011 aikana. Kuitenkaan selkeää pienen tai keskisuuren yrityksen näkökulmasta tehtyä opasta ei projektin käynnistysvaiheessa mistään tuntunut löytyvän. Päädyin siis siihen että aiheen hyvällä tutkimisella on yhteiskunnallista merkitystä. Lisäksi aihe tulee ainakin minulle opettamaan paljon uutta. Näillä yllämainituilla perusteilla valitsin aiheen ja nämä perusteet myös riittävät aiheen valintaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 72).

2.1 Toimeksiantaja

Toimeksiantajana toimiva PK-RH-foorumi ylläpitää PK-RH-riskienhallinnan työvälinesarjaa, joka on pienten ja keskisuurten yritysten riskienhallinnan kehittämiseen erikoistunut www-palvelu. Se on toiminut vuodesta 2000 ja sen rahoittajina toimivat ensimmäisissä versioissa muun muassa Euroopan sosiaalirahasto, Työsuojelurahasto sekä sosiaali- ja terveysministeriön työsuojelurahasto. Nykyään Rahoittajina toimii myös useita vakuutusyhtiöitä sekä muutamia oppilaitoksia. PK-RH:n www-sivuilta löytyy suuri määrä riskikortteja ja erilaisia tarkastuslistoja. Näiden avulla yritysten on helppo ottaa ensimmäisiä askeleita riskienhallinnan saralla. Sivusto tukee hyvin myös alan opiskelijoita erilaisissa projekteissa. Sivuston kokoajana toimi alun perin VTT, ja sisällöntuottajina eri alojen ammattilaiset.

PK-RH:n sivuilla riskit jaetaan kahdeksaan eri kategoriaan: Henkilöriskit, liikeriskit, paloriskit, rikoriskit, sopimus- ja vastuuriskit, tuoteriskit, tietoriskit sekä ympäristöriskit. Tämän lisäksi sivuilta löytyy haavoittuvuusanalyysi - joka on hyvä tapa aloittaa yrityksen riskienhallinta. Sivuston hienous piilee siinä, että kaikki toiminta on täysin ilmaista. Sivuilta voi myös löytää ulkopuolista apua riskienhallintaan.

Sivustolta löytyy myös paljon muuta materiaalia, aina turvallisuudesta luennoitsijoille tarkoitetuista pedagogisista oppaista laajoihin listoihin PK-yritysten mahdollisista riskeistä. Näissä riskeissä on huomioitu muitakin kuin turvallisuusriskejä, kuten esimerkiksi ajankäytön riskejä ja niin edelleen. Sivustolla käsitellään myös syvällisemmin koko riski-sanan merkitystä, sekä sitä miten riski on myös mahdollisuus eikä aina pelkästään negatiivinen asia.

2.2 Tavoitteet ja haasteet

Ennen työn käynnistämistä pohdittiin työn tavoitteita ja toimintamalleja. Yhteisiksi tavoitteiksi tekijän ja tilaajan kanssa kirjattiin alussa kolme kohtaa:

- PK-RH-mallinen riskikortti aiheesta
- Tarkistuslista ulkomaisen työvoiman käytöstä yrittäjille
- Opinnäytetyön vaatimukset täyttävä tuotos

Riskikortti on tuotos jota varten työ tehdään. Riskikortin tulee pitää sisällään ne keskeiset riskit joita rakennusalalla ulkomaisen työvoiman kanssa työskennellessä ilmenee. Riskikortin toivottu pituus on 1-2 A4-kokoista sivua.

Tarkistuslista ulkomaisen työvoiman käytöstä yrittäjille tulee ikään kuin riskikortin sivutuotteena. Tarkistuslistan tarkoitus on tuoda yrittäjille mahdollisimman selkeä lista asioista, joita tulee huomioida ulkomaista työvoiman tai ulkomaisten yritysten kanssa toimittaessa. Tarkistuslistassa on erikseen käsiteltyä yksittäisen ulkomaisen työntekijän rekrytointi sekä aliurakointisopimuksen tekeminen ulkomaisen yrityksen kanssa.

Työ on myös opinnäytetyö, joten sen tulee täyttää yleiset opinnäytetyölle esitetyt vaatimukset. Opinnäytetyön tavoitteena on tukea opiskelijan ammatillista kasvua. Opinnäytetyössä opiskelijan tulee myös soveltaa opittuja tietoja ja taitoja ammatillisessa käytännön asiantuntijatehtävässä. (Laurea Fakta 2011, 57).

Työn edetessä tuli selvästi esiin, että myös koko järjestelmään voidaan esittää kehitysesityksiä ja ne päädyttiin kirjaamaan johtopäätöksiin opinnäytetyön loppuun. Alkuvaiheessa tarkistuslista ulkomaisen työvoiman käytöstä tuntui tavoitteista haastavimmalta, sillä koko kenttä koostuu niin monista asioista, että kaiken kerääminen yhden otsikon alle tuntui vaikealta.

Ennen työn aloittamista tunnistettuja haasteita oli tietysti useita. Ala oli minulle suhteellisen tuntematon, joten lähtötaso oli rakennusteollisuuden tuntemuksen osalta erittäin matala. Tämän koin kuitenkin positiiviseksi haasteeksi, sillä oletettavasti tulen urallani joutumaan vastaavaan kaltaiseen tilanteeseen monesti. Aikataulut ovat myös haaste, sillä opinnäytetyötä tehdään täysin oman päivätyön ohessa. Tilaajalta sain paljon ehdotuksia haastateltaviksi ja jouduin muutamista ehdotuksista kieltäytymään resurssien puutteiden vuoksi.

2.3 Aiheen rajaus

Aiheen rajauksessa päädyttiin tutkimaan aihetta PK-yritysten näkökulmasta. Aihetta olisi voinut tutkia myös esimerkiksi ulkomaisen työntekijän tai ulkomaisen yrityksen näkökulmasta. Tässä tilanteessa oli kuitenkin loogista valita näkökannaksi PK-yritykset. Rajauksessa päätettiin ottaa mukaan näkökulmat kolmelta taholta: viranomaiselta, liitolta, sekä PK-yritykseltä. Koska lopputuotos tulee palvelemaan PK-yritystä, pyrittiin sitä pitämään päänäkökulmana. Selvitysvaiheessa otettiin selvää myös liittojen sekä viranomaisen näkökulmista. Tavallaan ideana oli tulla yksittäisen PK-yrityksen ja viranomaisen väliin selventämään tilannetta.

Aihetta rajattaessa jouduttiin jättämään pois monta mielenkiintoista haastateltavaa. Tässä työssä ei käsitellä verottajan, tullin, poliisin tai yksittäisen ulkomaisen työntekijän mielipiteitä ja tuntemuksia. Erityisesti verottajalla olisi varmasti paljon annettavaa ja toki myös intressiä harmaan talouden tilanteen kartoittamiseen ja ongelmien ratkaisuun. Harmaan talouden ensisijainen ongelmahan on verojen maksamattomuus. KRP:n tai tullin kanssa voisi syventää ulkomaalaisvalvonnan sekä rajat ylittävän rikollisuuden näkökulmaa. Raportissa käsitellään kuitenkin KRP:n tilannekuvaa 2010, josta saadaankin paljon erittäin hyödyllistä tietoa.

Tarkoitus oli saada selkeytettyä kenttää siten, että toimintamallit ja riskit olisi helposti selvitettävissä yhdestä lähteestä (riskikortti ja tarkistuslista). PK-RH:n osalta aihe rajattiin koskemaan vain tuotettavaa riskikorttia sekä tarkistuslistaa.

Projektin edetessä tuli selkeästi esiin myös yhteiskunnallinen näkökulma koko järjestelmän kehittämiseksi. Tämä tarkoittaa järjestelmässä olevia porsaanreikiä ja sitä kuinka järjestelmä kokonaisuudessaan toimii tällä hetkellä. Projektin edetessä kävi selkeästi ilmi että järjestelmä ei tällä hetkellä ole aivan aukoton. Päädyin ottamaan tähän kantaa lähinnä johtopäätöksissä. Tämä siitä syystä että aihe oli rajattu täyttämään alkuperäinen tavoite, eikä tuottamaan kehitysideoita koko järjestelmän muuttamiseksi. Pyrin siis pitämään aiheen tiukasti rajattuna ja toteuttamaan alussa asetetut tavoitteet.

2.4 Käsitteiden määrittely

Muutamit työn kannalta keskeiset käsitteet on kuvattu seuraavissa kappaleissa. Kuvauksen tarkoituksena on yksinkertaistaa työn lukemista, jolloin tämän määrittelyn jälkeen käy selkeästi ilmi mitä milläkin käsitteellä tarkoitetaan. Määrittely myös avaa aihetta lukijalle, joka ei aihetta aiemmin tunne. Määrittely on kirjoittajan tekemä, ellei toisin mainita.

Työn tilaaja

Tarkoitetaan elinkeinonharjoittajaa, joka tekee sopimuksen vuokratun työntekijän käytöstä tai alihankintasopimukseen perustuvasta työstä. Nämä perusteet määrittävät myös tilaajavastuulain noudattamisen

Pääurakoitsija

Pääurakoitsijalla tarkoitetaan yritystä, joka on tehnyt sopimuksen työn tilaajan kanssa. Pääurakoitsija on ketjun ensimmäinen lenkki. Pääurakoitsijalla on myös ensisijainen vastuu työstä.

Lähetetty työntekijä

Lähetetyllä työntekijällä tarkoitetaan työntekijää, joka työskentelee tavallisesti muussa valtiossa kuin Suomessa ja jonka toiseen valtioon sijoittautunut, työnantajana toimiva yritys työsuhteen kestäessä lähettää rajoitetuksi ajaksi työhön Suomeen (Laki lähetetyistä työntekijöistä 1999/1146). Käytetään myös synonyymia vuokrattu työntekijä.

Lähetävä ulkomainen yritys

Ulkomaisilla yrityksillä tarkoitetaan yrityksiä jotka toimivat jollain tavalla Suomessa. Tällöin yrityksellä täytyy olla Suomessa nimetty edustaja tai liikepaikka

Alihankinta ja ketjutus

Alihankinnalla ja ketjutuksella tarkoitetaan urakoiden siirtämistä aina seuraavalle yritykselle toteutettavaksi. Ketjutuksen tavoitteena on usein peitellä jälkiä ja vaikeuttaa valvovien viranomaisten toimintaa. Alihankinnassa ei sinällään ole mitään laitonta.

3 Käytettyjä menetelmiä

Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee ammatillisessa kentässä käytännön toimien ohjeistamista, opastamista tai toiminnan järjeistämistä (Vilka & Airaksinen 2003,9). Tämä työ ja sen tulokset tavoittelevat kaikkia edellä mainittuja kohtia. Työn tavoitteena on tuottaa kehittävä materiaalia työelämälle ja työn tilaus on tullut suoraan työelämästä. Nämä määrittävät myös työn toiminnalliseksi (Sasi 2010, 3).

Työssä kerättiin tietoa kahdella eri menetelmällä. Menetelmiä työstettiin osin päällekkäin. Suunnitelman mukaisesti ensin suoritettiin kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuuskatsauksessa etsittiin eri lähteistä aihetta koskevia julkaisuja, tilastoja ja uutisia. Kirjallisuuskatsauksen päätavoitteena oli perehtyä tutkittavaan aiheeseen ja kerätä kompetenssia haastattelujen suorittamiseen. Kirjallisuuskatsauksen toisena tavoitteena oli kerätä suunnitellusti tilastoja ulkomaisen työvoiman käytöstä. Näitä kerättiin eri viranomaisten sivuilta sekä aikaisemmista aiheesta koskevista julkaisuista. Jo kirjallisuuskatsauksen aikana pystyttiin tunnistamaan tiettyjä aiheeseen liittyviä riskejä, kuten esimerkiksi harmaa talous, joka nousi esille useissa yhteyksissä.

Jo tutkimuksen alussa kävi ilmi että paras tieto aiheesta löytyy lukuisilta asiantuntijoilta. Työn tilauksen yhteydessä kävi myös ilmi, että työn tilaajalla oli paljon ehdotuksia haastateltaviksi henkilöiksi. Teemahaastattelun valinta yhdeksi tutkimusmenetelmäksi oli näiden perustelujen valossa hyvin looginen ratkaisu.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole aina tarpeen analysoida kerättyä aineistoa yhtä tarkasti ja järjestelmällisesti kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä (Vilka & Airaksinen 2003, 58). Tässä

työssä tällaista tietoa on esimerkiksi haastatteluissa kerätty aineisto. Sitä ei ole analysoitu tarkasti, vaan lähinnä käytetty tuomaan teoreettista syvyyttä opinnäytetyössä käytyyn keskusteluun.

Laadullinen tutkimusmenetelmä valittiin myös siitä syystä, että tavoitteena oli kerätä tietoa alan ammattilaisilta. Laadullisessa tutkimusmenetelmässä lähtökohtana on se, että halutaan kirjoittamaton faktatietoa (Vilka & Airaksinen 2003, 63.) Haastatteluilla haluttiin siis selvittää alaan vahvan kosketuspinnan omaavilta henkilöiltä heidän näkemyksiä ulkomaisen työvoiman käytön riskeistä ja ongelmista rakennusteollisuudessa.

3.1 Kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaus perustuu osittain Hirsjärven ym. oppeihin (Hirsjärvi ym. 2004, 111-113.) Kirjallisuuskatsauksessa on perehdytty aihetta sivuaviin tutkimuksiin ja julkaisuihin. Aihetta tutkittaessa on painopiste tahallisesti sijoitettu tilastojen tutkintaan, sillä todettiin, että ne antavat parasta ja suodattamattominta tietoa aiheesta.

Kirjallisuuskatsauksen tekoon päädyttiin myös siitä syystä, että opinnäytetyössä oli tarve määrälliselle tutkimukselle. Määrällisen tutkimuksen keinoja on syytä käyttää kun toiminnallisen opinnäytetyön tueksi tarvitaan tilastojen avulla ilmoitettavaa numeraalista tietoa (Vilka & Airaksinen 2003, 58). Tähän työhön oli siis syytä liittää määrällistä tutkimusaineistoa kuvaamaan nimenomaan alan nykytilannetta ja ulkomaisen työvoiman määrää.

Harmaa talous liittyy valitettavan vahvasti ulkomaiseen työvoimaan. Pekka Lith on tutkinut rakennusalaan laajalti erityisesti harmaan talouden näkökulmasta. Tässä työssä Lithin tutkimuksia on käytetty paljon hyödyksi erityisesti alkutilanteen kartoituksessa. Muutoin ei alasta löytynyt varsinaisia laajamittaisia tutkimuksia. Löytyneet julkaisut ovat lähinnä eri liittojen ohjeistuksia jäsenilleen. Tilastotietoa löytyi reilusti ja sitä on myös käytetty työssä paljon.

Media uutisointiin ulkomaisesta työvoimasta on pyritty suhtautumaan kriittisesti, sillä media vaikuttaa usein olevan taipuvainen pelkästään ajattelumalliin, jossa ulkomainen työvoima syö suomalaisien yrittäjien leipää. On myös pidetty mielessä, että media kirjoittaa asioista usein hyvin erilaisista näkökulmista, jolloin se ei välttämättä sovi lähteeksi edes kirjallisuuskatsaukseen. Mediaa on kuitenkin seurattu asiaan tutustuvassa mielessä. Mediasta on myös poimittu joitain asiantuntijoiden haastatteluja, joita on työssä käytetty

3.2 Teemahaastattelut

Pohdin pitkään tulevatko toteuttamani haastattelut olemaan avoimia haastatteluja vai teemahaastatteluja. Koska aihepiiri on kuitenkin ennalta määritetty, päädyin toteuttamaan teemahaastatteluja (Hirsjärvi ym. 2004, 196). Teemahaastattelut tukevat myös hyvin kvalitatiivista tutkimusta (Hirsjärvi ym. 2004, 197), jollainen tutkimukseni eittämättä on. Haastattelutilanteissa olen ennalta kir-

joittanut itselleni ranskalaisilla viivoilla aihepiirejä ja asioita joista haluan tietoa. Tapahtumat ovat olleet erittäin keskustelevia ja vuorovaikutteisia.

Haastateltaviksi henkilöiksi sain paljon ehdotuksia PK-RH-foorumilta, joista osan pystyin omien resurssieni ja haastateltavien henkilöiden kiinnostuksen tai kiireiden ansioista toteuttamaan. PK-RH-foorumin ehdotukset haastateltaviksi olivat pääosin yritysmaailmassa vaikuttavia rakennusalan ammattilaisia. Päätin kuitenkin valita yhdeksi haastateltavaksi myös viranomaisen edustajan. Tämä siitä syystä, että viranomaisella on oletettavasti laajin tieto alan valvonnasta. Haastateltaviksi päätyivät näin edustajat seuraavista instansseista; Etelä-Suomen aluehallintovirasto sekä Rakennusteollisuus RT(2kpl), yhteensä siis kolme kappaletta. Tämän lisäksi olen tehnyt lukuisia pienoishaastatteluja alalla toimivien työmiesten sekä yksityisten rakennuttajien piirissä. Haastateltavia valittaessa oli tavoite saada kosketuspintaa aiheeseen yritysten, valvovan viranomaisen sekä yksittäisten rakennuttajien näkökulmasta. Kaikilla haastatelluilla oli vahva kosketuspinta, kokemusta ja asiantuntemusta tutkittavasta aiheesta. Näillä ominaisuuksilla haastateltavat täyttävät Vilkan asettamat haastattelukriteerit (Vilka 2005, 114). Haastattelut käsitellään raportissa anonyymisti, haastateltavien toiveista.

Haastatteluissa tuli ilmi paljon tietoa koskien koko alaa ja epäkohtia ulkomaisen työvoiman kanssa toimittaessa. Haastattelujen tulokset on käsitelty ja analysoitu raporttiin sisään niitä koskeviin kohtiin. Haastattelujen tarkoitus oli tuoda aihetta tutummaksi itselle, sekä hakea selkeitä epäkohtia ja riskejä aiheesta. Kaikkien haastateltavien mielestä alalla vallitsee kahdet työmarkkinat: lailliset ja laittomat.

3.3 Lähdekritiikki

Lähteinä on pääasiallisesti käytetty tilastoja sekä haastatteluja. Tilastoissa on pyritty siihen, että ne olisivat mahdollisimman tuoreita, tuoreella tarkoitetaan alle viisi vuotta vanhoja. Ala kehittyä eri suuntiin niin vauhdilla, että jo muutamia vuosia vanhat tilastot saattavat antaa väärän kuvan tilanteesta. Tilastoja on hankittu muun muassa viranomaisten tiedoista, joista oletettavasti saadaan luotettavinta tietoa. On pyritty keräämään tilastoja myös muista eri lähteistä, minimoiden täten yhdestä lähteestä olevan tiedon käytön riskit. Kaikki käytetyt lähteet ovat tulkittu uskottaviksi. Uskottavuutta arvioitaessa on harkittu lähteen alkuperää, sekä käytetyn tutkimuksen tarkoituksena.

Esimerkiksi lähteenä käytetty Pekka Lith on punnittu luotettavaksi siitä syystä, että hänen tutkimuksensa tuli esiin monen muuhun aiheeseen liittyvän julkaisun lähdeluettelossa. Vilkan ja Airaksisen mukaan tämä kertoo todennäköisesti siitä, että tekijällä on alallaan auktoriteettia ja tunnettua. Lähteiden arvioinnissa on myös kiinnitetty huomiota lähteen alkuperään ja sen auktoriteettiin (Vilka & Airaksinen 2003, 72).

Laajemman analyysin saamiseksi haastatteluja olisi tullut tehdä enemmän. Erityisen mielenkiintoista olisi ollut myös toteuttaa jonkun tasoinen kyselytutkimus rakennuksilla työskenteleville henkilöil-

le. Uskon että käytännön tason työntekijöiden näkökulmasta voivat havaitut riskit olla hyvinkin erinäköisiä, kuin viranomaisten ja liittojen edustajilta saadut.

3.4 Toteuttaminen

Toteuttaminen suoritettiin tutkimussuunnitelmaa noudattaen neljän Vilkan pääkohdan mukaisesti (Vilka 2005, 61.) Tutkimusprosessi alkoi tutkimusaineistojen hankinnalla joka piti sisällään alaa koskevan kirjallisuuden hankintaa sekä teemahaastattelujen suorittamisen. Tutkimusaineistoa löytyi myös myöhemmin matkan varrella. Tämä muodosti myös hieman venyneessä projektissa haasteen, kun uutta tutkimusta valmistui prosessin aikana. Tutkimusaineisto luokiteltiin kahteen pääryhmään suunnitellun käytön mukaisesti: tilastokatsaus ja nykytilanne sekä riskikartoitus, riskikortti ja tarkistuslista.

Tutkimusaineiston analyysi ja tulkinta suoritettiin aineiston keräämisen jälkeen. Erityisesti haastattelujen analysointi vei aikaa, sillä irrallista tietoa kertyi todella paljon. Aiheeseen jollain tavalla liittyviä ilastoja löytyi paljon ja niistä valittiin parhaiten aiheeseen sopivat ja sitä kuvaavat. Tilastojen analysointi oli selkeää, sillä kaikki tilastot tukivat jollain tavalla toisiaan.

Tutkimustuloksena oli riskikortti sekä tarkistuslista. Näiden luonti oli myös päätavoitteena. Riskikortti luotiin tunnistettujen riskien perusteella. Kuten PK-RH:n riskikorteissa on tapana, kerättiin korttiin myös linkkejä sivustoihin, joista löytää lisää tietoa aiheesta. Johtopäätökset tehtiin viimeiseksi ja niissä niputetaan koko projekti yhteen.

3.5 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksessa eettisiä ongelmia oli hyvin vähän. Oikeastaan ainoana eettisenä ratkaisuna päätin toteuttaa haastattelujen raportoinnit nimettöminä siten, että vain haastateltavien organisaatiot mainitaan. Tämä perustui pitkälti siihen, että joissain haastatteluissa tuli ilmi asioita joita haastateltava ei halunnut allekirjoittaa, mutta jotka voisi kuitenkin tuoda tässä työssä esiin. Tämä sopi työhön erittäin hyvin, eikä aiheuttanut ylimääräisiä haasteita.

Eräänlaiseksi eettiseksi ongelmaksi voidaan myös laskea yleinen asenneilmapiiri ulkomaista työvoimaa kohtaan, joka on mediaseurannan perusteella kielteinen. Haastatteluissa kävi ilmi, että toimittajien ensimmäinen kysymys rakennustyömaille tultaessa liittyy usein ulkomaisen työvoiman määrään. Kuten raportissa on mainittu, ei osassa riskeistä ero ole ulkomaisen ja suomalaisen työvoiman välillä kovin suuria. Tähän liittyy eettinen ongelma kun raja oli kuitenkin vedettävä johonkin. Missä tilanteissa voidaan riskit yksilöidä ulkomaisuudesta johtuviksi ja missä taas ei? Raportissa esitetyt riskit ovat korostetun todennäköisiä ulkomaisen työvoiman ollessa kyseessä. Kuitenkin on hyvä muistaa, että esimerkiksi Kankaanrannan ja Muttilaisen tekemän tutkimuksen mukaan 686 tutkitusta rakennusalan talousrikosjutusta oli vain n. 11 prosentissa pääepäilty ulkomainen (Kankaanranta ja Muttilainen 2010, 48). Toki ulkomaalaisväestön osuus koko väestöstä on vain n. 2 % joten ulkomaalais-

väestön osuus on näissä ilmitulleissa talousrikostutkinnoissa huomattava verrattuna ulkomaalaisten osuuteen koko väestöstä (Tilastokeskus 2008.)

4 Tilastokatsaus

Tilastokatsauksessa on käsitelty ulkomaista työvoimaa koskevia tilastoja eri lähteistä. Tarkoituksena oli kuvata taustatietoa alan vallitsevasta tilanteesta. Tilastoissa käsitellään nykyinen työllisyystilanne kaikkien alalla toimivien työntekijöiden osalta, sekä ulkomaalaisten osuus työntekijöistä. Ulkomaisten osalta myös lähtömaat tulevat esiin. Tulevaisuuden arviointi on toki vaikeaa, mutta eri asiantuntijalähteistä kerätyn tiedon perusteella työvoiman tarvetta tulevaisuudessa on ennustettu. Pääpaino tilastokatsauksessa on kuitenkin nykytilanteen kartoitus. Ulkomaisessa omistuksessa olevien yritysten kovasti noussut määrä on myös esitelty.

4.1 Työllisyystilanne

Ulkomaisen työvoiman käyttö on kasvanut jatkuvasti. Työvoimalle on myös selkeä tarve, sillä Suomen väestö ikääntyy kovaa vauhtia: yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa vuoteen 2040 mennessä nykyisestä 16 prosentista ainakin 26 prosenttiin (Tilastokeskus 2010.)

Muun muassa Rakennusliiton teettämän kyselyn perusteella ulkomaisen työvoiman määrä Suomessa tulee myös lähivuosina kasvamaan (Rakennusteollisuus RT 2010). Eryteisesti pientalorakentamisen elpymässä pienestä lamasta vauhdilla, tarvitaan jatkossakin Suomen rakennustyömailla ulkomaista työvoimaa. Samaa painotti myös Rakennusliiton haastateltu taho. Suurten massojen jäädessä eläkkeelle, joudutaan työvoimavajetta täyttämään ulkomaisella työvoimalla.

Rakennusteollisuus RT:n talonrakennustoimialalla tekemän vuosittaisen selvityksen mukaan työmaille on vuonna 2010 yhteensä n. 22 000 työntekijää. Vastanneiden yritysten omia työntekijöitä näistä on n. 40 %. Loput 60 % ovat ulkopuolista (aliurakoitsijoiden työntekijät ja vuokratyövoima). Ulkomaista työvoimaa kaikista on n. 3 150 henkilöä eli noin 15%.

Yleisintä ulkomainen työvoima on Uudellamaalla, missä kokonaistyövoiman kasvusta (noin 2 500) oli suunnilleen puolet ulkomaalaisia. Samaan aikaan Uudellamaalla oli maan alhaisin työttömyysaste alalla (n. 4%) (Rakennusteollisuus RT 2010).

4.2 Lähtömaat

Mistä maista Suomeen sitten tulee työntekijöitä? Kuten oheisesta taulukosta (Taulukko 1) voidaan huomata eniten työntekijöitä tulee lähialueiden maista, virolaiset ja venäläiset muodostavat yhteensä lähes 50 % Suomessa laillisesti työskentelevästä ulkomaisesta työvoimasta.

Alue, maa	Lkm	Osuus, %
Vanhhat EU-maat	963	7,9

(15)+Sveitsi		
Saksa	272	2,2
Uudet EU-maat (12)	3814	31,2
Viro	2447	20,0
Puola	566	4,6
Bulgaria	280	2,3
Muut Euroopan maat	4122	33,8
Venäjä	3219	26,4
Ukraina	500	4,1
Aasia	2313	18,9
Intia	662	5,4
Kiina	509	4,2
Turkki	301	2,5
Pohjois-Amerikka	349	2,9
Yhdysvallat	240	2,0
Afrikka	207	1,7
Latinalainen Amerikka	175	1,4
Australia ja Oseania	78	0,6
Tuntematon	187	1,5
Yhteensä	12208	100

Taulukko 1, Ulkomaalaisrekisterin työntekijän oleskeluluvat ja muut työntekoa koskevat rekisteröinnit, 2006

4.3 Ulkomaisen työvoiman määrä

Rakennusteollisuus RT:n Talonrakennustoimialan jäsenistön piirissä tehty kyselytutkimus kertoo ulkomaisen työvoiman määrän kaksinkertaistuneen Suomessa neljässä vuodessa (Taulukko 2). Suomalaisen yritysten riveissä toimivien ulkomaalaisten yksittäisten työntekijöiden määrä ei ole kasvanut yhtä räjähdysmäisesti.

	2007	2008	2009	2010
Yritykset(vastanneet)	216	208	226	220
Työmaiden määrä	1698	1822	1716	1933
Aliurakoitsijayrityksiä työmailla	5241	4849	4114	6117
Työntekijät yhteensä	22313	21425	18518	21726
Omat työntekijät yht.	8963 (40%)	10018(47%)	7751(42%)	8512(39%)
Omista ulkomaalaisia	134 (1,5%)	194(1,9%)	151(1,9%)	177(2,1%)
Aliurakoitsijoiden työnt.+ vuokra-työnt. Yht.	13886	12570	11146	13854
Ulkom. Aliur. +vuokrat.	1437(10%)	2021(16%)	1587(14%)	2970(21%)

Ulkomaalaiset yht.	1571(7%)	2215(10%)	1738(9,4%)	3147(14,5%)
--------------------	----------	-----------	------------	-------------

Taulukko 2, Koko Suomen työvoimatiedustelun tulokset 2010. RT, talonrakennus.

Kuten taulukosta huomataan, on kaikkien työntekijöiden yhteismäärä jopa pienentynyt n. 500 henkilöllä neljässä vuodessa, mutta ulkomaisten prosentuaalinen osuus kasvanut 7,5 %. Yhteensä ulkomaalaisten määrä on neljässä vuodessa yli kaksinkertaistunut, ollen vuonna 2010 3147 työntekijää.

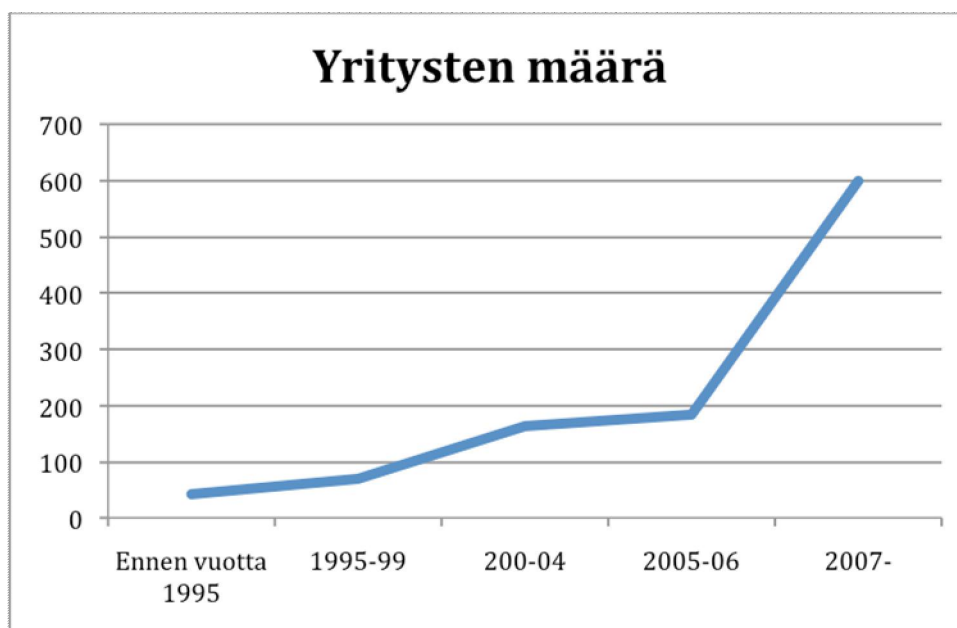
Työterveyslaitoksen tutkimusraportissa Ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset - poliisin tutkimat tapaukset, Kaisa Eskola ja Anne Alvesalo ovat koostaneet taulukon (Taulukko 3), jossa ulkomaisen työvoiman määrää arvioidaan eri lähteistä kerättyjen tietojen perusteella:

Tiedon lähde	Työvoiman tyyppi	Vuosi	Arvio määrästä
Tilastokeskus, työsäkäynti- tilastot	vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset työlliset	2008	58 862 (2,5 % työllisistä)
TEM, työolobarometri (vastaajina palkansaajat)	maahanmuuttajataustaiset työntekijät	2007	23 %:ssa toimipaikkoja ainakin yksi maahanmuuttaja
TEM, työolobarometri (vastaajina palkansaajat)	maahanmuuttajataustaiset työntekijät	2008	37 %:ssa toimipaikkoja ainakin yksi maahanmuuttaja
EK (vastaajina EK:n jäsen- yritykset)	ulkomaalaiset työntekijät	2009	9 %:ssa jäsenyrityksiä, 18 000 henkilöä
TEM (rekisteriaineistoja)	tilapäiset ulkomaalaiset työntekijät	2009	30000-40000 tilapäistä työntekijää
Tilastokeskus (Lith: kansan- talouden tilipidon laskennalliset työtunnit ja kotimaisten ammattirakentajien työtunnit)	ulkomainen työvoima rakennusalalla	2007	30 000 työtuntia
TTL: Työ ja terveys (haastattelu, työssä olevat henkilöt)	maahanmuuttajataustaiset työntekijät	2009	työssä käyvistä 30 % ilmoitti omalla työpaikallaan olevan maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä.

Taulukko 3, Arvioita ulkomaisen työvoiman määrästä Suomessa. (Alvesalo & Eskola, 2010, 78)

Ulkomaisten Suomessa toimivien yritysten määrää kuvaa hyvin Verohallinnon taulukko:

Kuvio 4, Kokonaan tai vähintään puoliksi ulkomaan kansalaisen hallinnassa olevat yrityksen perustamisvuoden mukaan 2009. (Lith, 2010, 22).

Kymmenessä vuodessa ulkomaisessa omistuksessa olevien yritysten määrä on Suomessa siis yli 6-kertaistunut (Kuvio 4). Tämä varmasti liittyy myös globalisaatioon ja samankaltaista kehitystä on tapahtunut myös eteläisessä naapurissamme Virossa, kun suomalaistaustaisten yritysten määrä on vuosina 2000–2009 kasvanut vajaasta 4 000 kappaleesta noin 16 000 kappaleeseen (Lith 2010, 38).

4.4 Työvoiman tarvearvio tulavaisuudessa

Rakennusteollisuus arvioi alalta poistuvan eläkkeelle noin 500 henkilöä vuosittain. Markkinatilanteen elpymisen johdosta työvoiman tarve tulee kasvamaan. Selvityksen aikana (29.11.2010) vasta talonrakentaminen oli täysin elpynyt lamasta. Liiton mukaan alalle valmistuvat nuoret ja alan työttömänä olevat eivät riitä täyttämään vajetta (Rakennusteollisuus RT 2010).

Koko Suomen osalta kyselyn vastanneista oli 68 % sitä mieltä että vuosina 2011–2014 ulkomaisen työvoiman tarve kasvaa. Uudellamaalla vastaava luku oli 71 %. Aktiivisin ulkomaisen työvoiman käyttäjä tulevaisuudessa on tilastojen mukaan Lahti-Kymi-akseli, jossa arvioitiin 81prosenttisesti ulkomaisen työvoiman tarpeen kasvavan. (Rakennusteollisuus RT 2010).

5 Riskit

Opinnäytetyön varsinainen tutkimusongelma oli selvittää ja osaltaan analysoida riskit, jotka liittyvät ulkomaisen työvoiman käyttöön. On huomioitava että osa eritellyistä riskeistä ei ole valideja pelkäämään ulkomaisen työvoiman kanssa, vaan yhtäläillä myös kotimaista työvoimaa käytettäessä. Työssä on kuitenkin pyritty poimimaan asioita ja riskejä, jotka korostuvat tilastolliseen faktaan tai muihin lähteisiin viitaten ulkomaisen työvoiman kanssa toimittaessa. Riskin vakavuus on niin yksilöllistä et-

tä tarkempaa analysointia on mahdoton tehdä. Jokaisen riskin kohdalla on kuitenkin esitetty ratkaisu riskin poistamiseen tai vähentämiseen.

5.1 Harmaa talous

Kansanomaisesti puhutaan "pimeästä työstä". Tämä tarkoittaa työntekoa siten että osa tai kaikki lakisääteisistä veromaksuista pimitetään verottajalta. Yleensä pimeään työhön liittyy myös lakisääteisten työeläke- ja sosiaalimaksujen laiminlyöntiä. Keskusrikospoliisin vuoden 2011 Teematilannekuvan mukaan harmaan talouden arvioidaan aiheuttavan rakennustoimialalla kaikkiaan jopa 400-500miljoonan euron vuotuiset vahingot (Keskusrikospoliisi 2010, 2). Joidenkin arvioiden mukaan jopa kaksi kolmasosaa rakennusteollisuudessa työskentelevistä ulkomaalaisista työskentelee siten, että heille maksetut palkat jäävät laillisesti tai laittomasti Suomen verotuksen ulkopuolelle (Hirvonen, Lith, Walden 2004, 96).

Keskusrikospoliisin mukaan ulkomaisia pimeän työn tekijöitä tulee Suomeen erityisesti Baltian maista (eniten Virosta). Uusien EU-maiden, erityisesti Puolan ja Liettuan osuus pimeästä työvoimasta on ollut kasvussa (Keskusrikospoliisi 2010, 10). Aihetta paljon tutkineen Pekka Lithin (Lith 2010, 38.) mukaan ulkomaisen keikkatyövoiman käytön laajeneminen on tuonut päivänvaloon uudentyyppisiä työrिकostapauksia. Ulkomaisia työntekijöitä on asetettu epäedulliseen asemaan kotimaisiin työntekijöihin verraten. Näin tapahtuu esimerkiksi palkkauksen ja työaikojen saralla. Lith tarkoittaa tapauksilla kiskonnan tyyppistä työsyryntää joka on myös kriminalisoitu rikoslaisissa. Etelä-Suomen aluehallintovirastossa on samantapaisia havaintoja tapauksista joissa ulkomaisia työntekijöitä pidetään lähes orjallisesti työssä nimellisellä palkalla. Tämantyyppiseen harmaaseen talouteen liittyy usein myös järjestäytynyt rikollisuus.

Syksyllä 2009 tehtyjen yritys-kyselyjen mukaan rakennusalan merkittävin harmaan talouden ilmeneismuoto on nimenomaan pimeän työvoiman käyttö, seuraavaksi tärkeimpiä muotoja ovat kuutamokeikkailut yksityishenkilöiden pienrakennustyömailla, verotettavan tulon pienentäminen tekais-tuilla palvelu- ja tavarapalveluostoilla (kuittikauppa) sekä ulkomaisen työvoiman alipalkkaus ja muut puutteelliset vähimmäistyöehdot (Lith 2010, 39).

Harmaan talouden taustatekijöitä ja ehkäisyä

Pimeää työtä tekevät perinteisesti henkilöt, jotka nostavat samalla kortistoista erilaisia korvauksia työttömyydestään. Harmaan talouden tärkeimpinä vaikuttimina pidetään palkkoja ja välillisiä työvoimakustannuksia, joilla on yhteys toimialan ylikapasiteettiin ja koventuneeseen kilpailuun - joka käydään hinnalla (Lith 2010, 40). Lithin mukaan seuraavaksi tärkeimpiä syitä ovat viranomaisvalvonnan vähyys ja pieni kiinnijäämisriski sekä vierastyövoimaa koskevien säännösten puutteet.

Harmaan talouden torjunta

Tilajavastuulain myötä tilaajalla on velvollisuus selvittää tiettyjä asioita yrityksestä jolta tilauksia tehdään. Tilajavastuulain mukaan tilaajalla on velvollisuus selvittää alihankintayrityksen edellytykset lailliseen toimintaan. Tilajavastuulain tarkoitus on muun muassa harmaantalouden torjunta. Ongelmia voi kuitenkin ilmetä, vaikka yritys A selvittäisi mallikkaasti yrityksen B tiedot ja ne olisivat kunnossa. Yritys B voi ketjuttaa urakkaa alihankintasopimuksilla eteenpäin, ja selvityksiä ei välttämättä tehdä. Tästä syystä on tärkeää pyrkiä sopimusteknisillä ratkaisuilla hallitsemaan urakkaa ennen ketjutusta.

5.2 Järjestäytynyt rikollisuus

Järjestäytynyt rikollisuus on riskinä erittäin iso ja merkittävä. Järjestäytynyt rikollisuus on keskusrikospoliisin vuoden 2010 Teematilannekuvan mukaan enemmässä määrin mukana rakennusteollisuudessa ja erityisesti ulkomaisten yritysten toiminnassa Suomessa. Tehtyjen haastattelujen mukaan alalla on esiintynyt tapahtumia, joissa järjestäytynyt rikollisuus hallitsee alirakentajia ja saa yhteistyön myötä tilaajatahon "otteeseensa". Käsitteenä järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyy paljon lieveilmiöitä sekä muuta rikollista toimintaa. Työntekijöitä saatetaan pitää minimipalkalla pakotöissä, heidän perheitään voidaan kotimaassaan uhkailla sekä muuten pitää työntekijät tiukassa otteessa.

Keskusrikospoliisin arvion mukaan etenkin kolmansista maista tulevien työntekijöiden kohdalla vallitsee Suomessakin ihmiskaupan ja sen kaltaisten ilmiöiden yleistymisen uhka (Keskusrikospoliisi 2010, 22). Myös Rakennusliiton edustaja nimesi juuri järjestäytyneen rikollisuuden pelottavimmaksi uhaksi toimittaessa ulkomaisten yritysten kanssa.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunta on yksi sisäisen turvallisuuden ohjelman päätavoitteista (Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2008). Sen torjunta on haastavaa, sillä rikolliset käyttävät usein täysin laillisia yrityksiä kulisseinä. Avainhenkilöitä palkattaessa tulisi henkilöiden taustat selvittää riittävän hyvin. Mikäli viitteitä rikollisesta toiminnasta ilmenee, tulee siihen puuttua välittömästi ja tarvittaessa ottaa yhteys poliisiin.

5.3 Työturvallisuus ja kulttuurierot

Työtapaturmat muodostavat rakennusalalla yhden suurimmista riskeistä. Erityisesti silloin kun työntekijöitä tulee maista, jossa työturvallisuuskulttuuri ei ole kehittynyt yhtä pitkälle kuin Suomessa, saattaa vaaratilanteita syntyä. Tapaturmavakuutusliiton tilastojen mukaan muille kuin suomalaisille henkilöille sattui raportoituja työtapaturmia vuonna 2000 63 kpl kun se vuonna 2005 oli peräti 515 kappaletta (Alvesalo & Eskola 2010, 33). Toki tilastossa näkyy myös kasvanut työntekijöiden määrä. Huomattavaa on kuitenkin se että lähes 20 % mainituista tapaturmista sattui rakennusteollisuudessa. Kyseisissä luvuissa näkyvät vain Suomeen vakuutetut työntekijät, eivätkä pimeään työntekijät luon-

nollisesti näissä tilastoissa näy. Tilanteet ovat sinällään haasteellisia, että ulkomainen työntekijä ei välttämättä määrittele "vaaratilannetta" samoin kriteerein kuin Suomalainen työnantaja.

Torjunta

On tärkeää varmistaa että kaikki työntekijät ymmärtävät suomalaisen lainsäädännön normit ja noudattavat sitä. Valvonta ja epäkohtiin puuttuminen on avainasemassa. Työturvallisuuden osalta erilaiset kuvalliset kehotukset (kypäräpakko jne.) toimivat ylitse kielirajoitteiden.

5.4 Julkisuuskuva

Haastatteluissa ilmeni tapauksia, joissa yritykset ja kunnat ovat tahtomattaan sekaantuneet rikolliseen toimintaan käyttäessään ulkomailta tulevia alihankkijoita. Tästä seuraa tietysti huonoa julkisuuskuva. On tapauksia, joissa Suomalainen tilaaja on tehnyt sopimuksen urakasta ulkomaisen yrityksen lähettämän edustajan kanssa. Tämän jälkeen ulkomainen yritys on myynyt urakan ulkomailta toiselle yritykselle, joka on lähettänyt omat työntekijänsä Suomeen tekemään työn. Tällä tavalla ei tilaaja ole välttämättä edes tiennyt minkä yrityksen miehet tontilla ovat hommissa. Kuvatun kaltaisessa tapauksessa ulkomaiset yritykset eivät olleet maksaneet lakisääteisiä sosiaalimaksuja tai täyttäneet muita maksuvelvoitteita. Julkisuuskuvariskin alle nivoutuvat oikeastaan kaikki riskit joita yllä on esitetty.

Torjunta

Tiedä mitä tilaat. Lain mukaan kaikilla työmailla (pl. yksityishenkilön tekemä oman kodin remontti) tulee jokaisella työntekijällä olla yrityksen nimellä varustettu henkilökortti selkeästi näkyvillä. Tilauksen yhteydessä on myös syytä edellyttää nimelistat töihin tulevista henkilöistä, jolloin voidaan valvoa, että oikean yrityksen miehet ovat työmaalla töissä. Myös rakennustyömaan kunnollinen kulunvalvonta auttaa hallitsemaan työssäkäyntiä.

5.5 Riskikortti

Riskikorttiin (Liite 1) on kerätty keskeisimmät ulkomaiseen työvoiman käyttöön liittyvät riskit. Myös lyhyt kuvaus opinnäytetyössä esitetyistä "torjunta"-kohdista on liitetty riskikorttiin. Riskikortin tarkoitus on toimia eräänlaisena pikaohjeena ja perehdytyksenä aiheen pariin. Riskikortista on asiaa tuntemattomankin helppo tarkistaa tärkeimmät seikat ja huomioida riskit. Riskien vakavuuksien arviointi on jätetty käyttäjälle, sillä vakavuudet vaihtelevat yritys- ja tilannekohtaisesti merkittävästi.

6 Tarkistulista

Liitteenä (Liite 2) oleva check list-tyyppinen työkalu tulisi käydä läpi aina kun yritys on palkkaamassa ulkomaista työntekijää tai ulkoistamassa urakkaa kokonaan ulkomaiselle yritykselle. Tarkistuslistan täytön myötä tulee yritykselle dokumentoituna paperi, josta ilmenee mitä tarvittavia asioita

tulee tarkastaa ja ovatko ne tarkastettu. Tarkistuslista perustuu tässä luvussa esitettävään materiaaliin. Materiaali on koottu Etelä-Suomen aluehallintovirastossa tehdyn haastattelun perusteella. Haastateltu tarkastaja on henkilökohtaisesti tehnyt itselleen listauksen asioista, joita hän käy läpi tehdessään tarkastuksia. Tämä lista on tulkittu ja avattu kohtia hieman paremmin ymmärrettäviksi.

6.1 Ulkomainen työntekijä

Tilanteessa jossa Suomeen rekisteröity yritys palkkaa ulkomaisen työntekijän on työnantajan vastuulla selvittää alla, kohdissa 1-6 mainitut asiat. Etelä-Suomen aluehallintovirastossa tehdyn haastattelun perusteella yksittäiset ulkomaiset työntekijät suomalaisissa yrityksissä eivät ole yhtä suuri ongelma kuin kokonaan ulkomailta tulevat yritykset. Työnantajan velvoitteet ulkomaisen työvoiman kanssa toimittaessa ovat kahden ensimmäisen kohdan jälkeen samat kuin kotimaisen työvoiman kanssa toimittaessa.

1. Työnantajan on varmistettava työntöön edellytykset varmistamalla että henkilön matkustusasiakirjassa on oleskelulupa tai viisumi. EU-kansalainen ei tarvitse viisumia, mutta hänenkin tulee rekisteröidä yli 3kk oleskeluoikeus poliisilla, ja tästä täytyy olla todistus.
2. Työnantajan tulee säilyttää kopio passin kuvasivusta sekä oleskeluluvasta/viisumista ja oleskeluoikeuden rekisteröintitodistuksesta. Nämä asiakirjat tulee säilyttää vähintään neljä vuotta työsuhteen päättymisen jälkeen.
3. Tehtävän työsopimuksen tulee olla kaikilta ehdoiltaan alan työehtosopimuksen, lain, työaikalain ja vuosilomalain mukainen. On syytä huomioida että ulkomainen työntekijä saattaa tarvita Suomessa voimassaolevan työsopimuksen asioidessaan eri virastoissa
4. Työaikakirjanpito on oltava kaikista työntekijöistä niin koko-, osa-, ja määräaikaisista työntekijöistä kuin toistaiseksi voimassa olevistakin. Työaikakirjanpidosta tulee selvittää kaikki oleelliset työhön liittyvät tunnit:
  - tehdyt työtunnit
  - lounastauot
  - tehdyt lisätunnit
  - tehdyt ylityötunnit
  - viikkovapailta tehdyt tunnit
  - juhlapyhinä tehdyt tunnit
5. Vuosilomakirjanpidosta tulee ilmetä vuosilomalain mukaiset menettelyt työpaikalla sekä vuosilomiin liittyvät maksetut palkat. Lomakorvauksista sekä pitämättömistä lomista maksetut korvaukset tulee ilmetä vuosilomakirjanpidosta. Vuosiloma kertyy kaikille työpaikalla työskenteleville työntekijöille, riippumatta työsuhteen pituudesta tai työnantajan kansallisuudesta.

6. Palkkalaskelmaan on jokaisella työntekijällä oikeus ja se on annettava aina viimeistään palkanmaksun yhteydessä. Palkkatodistus on myös tarpeen sillä useat viranomaiset vaativat todistusta saaduista ansioista. Työntekijälle on tietenkin myös kirjoitettava työtodistus työsuhteen päättyessä

6.2 Ulkomainen yritys

Suomessa rekisteröidyn ulkomaalaisen yrityksen on toimittava kuten suomalaisen työnantajan ja täytettävä sille asetetut velvoitteet. Yritykseltä tulee hankkia alla olevat tiedot. Kyseessä on siis esimerkiksi tilanne jossa suomalainen rakennuttaja tai tilaaja hankkii avukseen ulkomaisen yrityksen joka on rekisteröity Suomeen

- organisaation nimi ja Y-tunnus
- maa jossa yrityksellä on rekisteröity Y-tunnus
- vastuuhenkilöt ja tehtävät
- osoite
- sähköposti
- puhelin, Fax

6.3 Ulkomaisen yrityksen edustaja

Ulkomaisten yritysten määrä Suomessa on kasvanut lähivuosina todella paljon. Kun ulkomainen yritys haluaa toimia Suomessa tai lähettää Suomeen työntekijöitä, tulee sen asettaa edustaja Suomeen. Edustaja voi olla organisaatio tai henkilö.

Työnantajan edustajalla on oltava yritykseltä kirjallinen valtuutus toimia yrityksen edustajana ja hoitaa yrityksen lakisääteiset työnantajavelvoitteet. Työnantajan edustajalla tulee myös olla kopiot kaikkien ulkomaalaisten työntekijöidensä passeista tai muista matkustusasiakirjoista. Mikäli edustaja aikoo antaa tiedot työsuhteen ehdoista työnantajan luottamushenkilölle, tulee tästä olla työntekijöiden allekirjoittama valtakirja.

Koska Suomen lakien mukaisesti yrityksellä täytyy olla sopimus järjestetystä työterveyshuollosta, tulee tästäkin löytyä sopimusjärjennös. Edustajalla tulee myös olla tapaturmavakuutuksen numero sekä vakuutusyhtiön nimi ja yhteystiedot. Yrityksen täytyy myös järjestää työntekijöilleen mahdollisuus tutustua Suomen työlainsäädäntöön sekä työehtosopimuksiin.

Mikäli yrityksellä on käytössä lähetettyjä ulkomaalaisia työntekijöitä, tulee heistä löytyä E101- tai A1-lomakkeet. Suomalaisen yrityksen tavoin myös ulkomaalaiselta yritykseltä tulee löytyä palkkalaskelmat sekä työaika-, palkka- ja vuosilomakirjapito työntekijöistään. Työ- ja palkkatodistukset tulee myös tarjota työntekijöille.

Edustajalta on hyvä varmistaa myös, että yritys noudattaa muita hyviä tapoja rakennuksilla toimitaessa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää työntekijöiden laadulliseen perehdyttämiseen, joka käsit-

tää niin työturvallisuusmääräysten noudattamisen kuin muun kulttuurinen perehdytyksen maan tapoihin. Lakisääteisten henkilökohtaisten turvavarusteiden kuten turvajalkineiden, suojavaatteiden, kuulosuojainten sekä muiden henkösuojainten käyttö on syytä varmistaa. Nykyisen lainsäädännön valossa on jokaisella rakennustyömaalla (pl. yksityinen oman kodin rakennus) myös käytettävä kuvalla ja yrityksen nimellä varustettua henkilötunnistetta.

6.4 Lähetetty työntekijä

Ulkomaille rekisteröity yritys lähettää työntekijöitä Suomeen esimerkiksi urakkasopimuksella. Tämä on Etelä-Suomen aluehallintoviraston mukaan yleisin ulkomaisen Suomessa työskentelyn muoto. Tällöin yrityksellä ei ole Suomessa ulkomaisen yrityksen edustajaa vaan ainoastaan lyhytaikaisessa työssä olevia työntekijöitä. Lähetettyjä työntekijöitä koskevat tiedot on kerätty laista (Laki lähetetyistä työntekijöistä 1999.)

Työntekijöiltä on tällöinkin edellytettävä joko A1- tai E101-lomake. A1-lomake pitää löytyä EU-maiden kansalaisilta ja E101-ETA-maiden sekä Sveitsin kansalaisilta. Lomakkeessa on oltava asianmukaisesti merkittyjä sopijaosapuolen nimi, työkohte Suomessa, työskentelyaika Suomessa. Etelä-Suomen aluehallintoviraston mukaan myös väärennetyihin lomakkeisiin on törmätty, joten lomakkeen aitous on hyvä varmistaa. Koska EU-kansalaisenkin on rekisteröitävä oleskeluoikeutensa poliisilla, tulee tästä tapahtumasta olla jäljennös. Rekisteröintivelvollisuus pätee tietysti vain mikäli työ ja maassa oleminen kestää yli kolme kuukautta.

Työntekijöillä tulee olla voimassa oleva tapaturmavakuutus ja siitä tarvittavat tiedot kuten vakuutuksen numero, vakuutusyhtiö sekä yhteystiedot. Työterveyshuoltosopimuksesta pitää löytyä varmistettavat dokumentit. Mikäli yrityksellä on yksikin työntekijä Suomessa, on yrityksellä oltava voimassa oleva sopimus työterveyshuollosta Suomessa, sekä työntekijöillä työterveyskortit. Verottajalta saadut viralliset verokortit pitää myös löytyä työntekijöiltä.

Mikäli työntekijät tulevat muista kuin Sveitsistä, EU- tai ETA-maista, tulee työvoimatoimistoon ilmoittaa työnteosta.

7 Torjuntaa ja säädöksiä

Koska alaa murjovat väärinkäytökset on tunnistettu myös viranomaisten toimesta, on ryhdytty toimenpiteisiin. Tilaajavastuulaki on tullut voimaan 22.joulukuuta 2006 ja sen perimmäinen idea on velvoittaa tilausta tekevä taho varmistamaan kumppaniyrityksen edellytykset lailliseen toimintaan. Toinen tuorempi ja ehkä hieman radikaalimpikin ratkaisu on käännetty arvonlisävero. Tämä asetus tuli voimaan kesken opinnäytetyöprojektin 1. huhtikuuta 2011. Käännettyssä ALV:ssä on ideana se, että urakat myydään ilman arvonlisäveroa ja arvonlisäveron maksaa myyjän sijasta ostaja.

7.1 Tilaajavastuulaki

“... lain tarkoituksena on edistää yritysten välistä tasavertaista kilpailua ja työehtojen noudattamista sekä luoda yrityksille ja julkisoikeudellisille yhteisöille edellytyksiä varmistaa, että niiden kanssa vuokratyöstä tai alihankinnoista sopimuksia tekevät yritykset täyttävät sopimusosapuolina ja työnantajina lakisääteiset velvoitteensa.” (Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä 2006).

Tilaajavastuulain piiriin kuuluvat yritykset jotka käyttävät vuokrattua työvoimaa, yritykset joiden työkohteessa työskentelee alihankintasopimuksella työvoimaa sekä rakennuttajina toimivat tilaajat. Lakia ei sovelleta, jos vuokratun työntekijän tai työntekijöiden työskentely kestää yhteensä enintään 10 päivää tai jos alihankintasopimuksen arvo ilman ALV:a on alle 7 500e

Ennen sopimuksen tekoa tulee tilaajan selvittää, onko yritys jolta tilaus tehdään asianmukaisesti merkittynä ennakkoperintärekisteriin, työnantajarekisteriin sekä arvonlisäverovelvollisten rekisteriin. Yritykseltä pitää löytyä kaupparekisteriote. Todistukset verojen maksamisesta tai verovelkatodistus sekä todistukset eläkevakuutuksen ottamisesta ja eläkevakuutusmaksujen suorittamisesta tulee myös löytyä. Yritykseltä pitää pyytää selvitys työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta. Mikäli osapuolena on ulkomainen yritys, pitää yrityksen myös toimittaa alkuperämaan rekisterioteella tiedot ennakkoperintärekisteristä, työnantajarekisteristä sekä kaupparekisteriote.

Tilaajan ei tarvitse selvittää rekisteritietoja tai työehtosopimuksia, jos on perusteltu syy olettaa sopijaosapuolen täyttävän lakisääteiset velvoitteensa sillä perusteella, että sopijaosapuoli on valtio, kunta, valtion omistama yritys tai muu vastaava taho. Mikäli yritys on vakiinnuttanut toimintansa tai tilaajan vakiintunut kumppani aikaisempien sopimussuhteiden johdosta, ei selvitysvelvollisuutta myöskään ole tai jos luottamukseen on muu aikaisempiin rinnastettava syy. Tilaaja on velvollinen maksamaan laiminlyöntimaksua, mikäli se on laiminlyönyt tilaajan selvitysvelvollisuuden tai tehnyt sopimuksen liiketoimintakiellossa olevan yrityksen kanssa. Laiminlyöntimaksun suuruus on 1 500-15 000 euroa

Suomesta löytyy ainakin kaksi maksullista rekisteriä, josta tilaajat voivat tarkastaa helposti tilaajavastuulain edellyttämät tiedot:

- www.tilaajavastuu.fi
- www.vastuullinenyritys.fi

Helsingin kaupungin tarkastuslautakunnan Harmaan talouden uhat, haitat ja torjunta Helsingissä - raportin mukaan on suunnitteilla lakimuutos siten, että patentti- ja rekisterihallituksen ja verohallinnon yritystietorekisteriin voitaisiin yhdistää tilaajavastuulain edellyttämät tiedot (Tarkastuslautakunnan raportti 2010,7). Tämä helpottaisi tarkastusta, sillä tällöin viranomaistaholta voisi tarkastaa tarvittavat tiedot yhdestä paikkaa. Yllä esitetyt linkithän ovat yksityisiä palveluita.

Yrityksen tiedot voi tarkistaa myös Rakentamisen Laatu ry:n sivuilta osoitteesta www.rala.fi, josta voi kokonaisvaltaisesti katsoa halutun yrityksen laillisen toiminnan edellytykset. Rakentamisen Laatu ry on kiinteistö- ja rakennusalan järjestöjen perustama instanssi, jonka tavoitteena ja tarkoituk-

sena on parantaa rakentamisen laadun ja terveen kilpailun edellytyksiä. Sivustolta voi myös tarkastella haluttujen yritysten referenssi-listaa aikaisemmista projekteista.

7.2 Käännetty arvonlisävero

1.4.2011 voimaan tullut käännetty arvonlisävero tarkoittaa lyhyesti sitä, että arvonlisäveron maksuvelvoite siirtyy rakennuspalvelun ostajalle entisen palvelun tuottajan sijaan. Rakennusliiton mukaan tästä on jo kokemuksia esimerkiksi Hollannista, eikä samantyylinen menettely ole ainakaan siellä poistanut täysin harmaan talouden ongelmia. Käännettyä ALV:a käytettäessä ei myyjä voi laskuttaa ostajalta ALV:a eikä sitten myöskään voi jättää sitä maksamatta. Tilaaja maksaa ALV:in koko rakennusurakan hinnasta sen valmistuttua. Käännetty arvonlisävelvollisuus tulee käyttöön, mikäli kaksi perusehtoa toteutuu:

- 1) Palvelu on kiinteistöön kohdistuvaa rakentamispalvelua tai työvoiman vuokrausta samaan tarkoitukseen
- 2) Ostaja on elinkeinonharjoittaja, joka muutoin kuin satunnaisesti myy rakentamispalvelua.

Erityisesti ostajan määrittelyyn voi liittyä Rakennusteollisuuden mukaan rajanveto-ongelmia. Kunnat ja valtio usein täyttävät määritelmät, mutta esimerkiksi asunto-osaakeyhtiö ei useimmiten tee rakennuttamista kuin satunnaisesti.

8 Yhteenveto ja johtopäätökset

On selvää että nykyistä systeemiä käytetään surutta hyväkseen, kun ulkomaiset yritykset jättävät ALV:t ja sosiaalimaksut maksamatta. Tämä vääristää kilpailua, koska näin rikollisesti toimivat yritykset pystyvät myymään urakoita polkuhintaan. Tätä vääristynyttä kilpailua tukee myös voimassa oleva hankintalaki, joka suhteellisen sokeasti tuijottaa pelkkää hintaa.

Haastatteluissa on tullut vahvasti ilmi valvonnan vaikeus ja resurssien puute. Tällä hetkellä ulkomaalaisvalvonta työelämässä on työsuojeluhallinnon alla. Herää kysymys miksei ulkomaalaisvalvontaa suoriteta esimerkiksi KRP:n alaisuudessa, missä varmasti on laajemmat valmiudet ja tiedot ulkomaisen laittoman työvoiman valvontaan.

Erityisen turhautuneita tilanteeseen oltiin Etelä Suomen aluehallintovirastossa, jonka työsuojelun valvonta-alueeseen kuuluu ulkomaalaisvalvonta. Haastateltu virkamies oli sitä mieltä, että mihin tahansa tarkastukselle kun kerkeää mennä, löytyy sieltä aina jotain huomautettavaa. Resurssipula näkyi haastattelun perusteella selkeästi ja tämä turhauttaa henkilöstöä.

Liittojen kanssa keskustellessa havaittiin samansuuntaisia ongelmia. Liitot ottaisivat mielellään lisää valvontavastuuta, kunhan siihen annettaisiin lain puitteissa mahdollisuus. Yhdistävä tekijä on, että valvontaa halutaan lisää, mutta siihen ei tunnu löytyvän resursseja. Yksittäisen työntekijän tilanne on Rakennusteollisuuden mukaan usein sellainen, ettei tietoa Suomen laeista välttämättä löydy kovinkaan paljoa. Samaa sanoo Rakennusliiton Raimo Pohjola, joka heittäisi MTV3:n haastattelussa vastuuta ulkomaisen henkilöstön perehdyttämisestä enemmän yritysten suuntaan (Nyrhinen 2011).

Suurin riski ulkomaisen työvoiman kanssa toimittaessa on Rakennusteollisuuden edustajan mukaan järjestyneen rikollisuuden soluttautuminen rakennusteollisuudessa toimivaan yritykseen kaikkine lieveilmiöineen.

Valvovat viranomaiset (aluehallintovirastot, poliisi, verottaja) eivät käytännössä pysty valvomaan rakennusteollisuutta riittävästi. Isojen talousrikosten tutkinta on käytännössä ruuhkauttanut poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimet niin pahasti, että "pimeiden" työntekijöiden yksityishenkilöinä tekemät lievemmat rikokset (veropetokset ja sosiaaliturvan väärinkäytökset) joudutaan rajaamaan rikosprosessien ulkopuolelle (Kankaanranta & Mutttilainen 2010, 15.). Rakennusalan liitot valvoisivat alaa mielellään, mutta heillä ei ole siihen tarvittavia oikeuksia. Yhteinen linja haastattelujen perusteella niin Etelä-Suomen aluehallintoviraston kuin Rakennusteollisuus RT:n mielestä on kuitenkin se, että valvontaa on lisättävä.

Lähtisikö muutos yksilöstä ja yksittäisen pienen tai keski-suuren rakennusalanyrityksen ammatinharjoittajasta? Ehkä, mikäli jokainen tuntisi vastuunsa ja noudattaisi asetettuja määräyksiä riittävästi, tällöinhän ei laittomasti maassa toimiville yrityksille jäisi tilaa. Ajatus on kaunis, mutta lienee kuitenkin mahdoton toteuttaa, sillä aina on tahoja, jotka löytävät porsaanreiät ja käyttävät niitä hyväkseen. On myös mahdollista, että alan sääntöjä ja tarkistettavia asioita ei tunneta riittävästi. Siihen tämä opinnäytetyö tuo yhden työkalun lisää, ja mahdollistaa riskejä tuntemattomankin ihmisen ohjeistusten mukaisen toiminnan. Työ täyttää mielestäni tämän tavoitteen. Riskikortti ja tarkistuslista ovat riittävän yksinkertaisia, jotta niitä pystyy käyttämään, vaikkei olisi riskienhallinnan aiempaa tuntemusta ja tähän on myös koko PK-RH-riskienhallinnan yksi vahvuus.

RT rakennusteollisuuden esittämä henkilökohtainen veronumero olisi askel rekisteröidynnän työvoiman käyttöön. Tässä ratkaisussa jokaisella työntekijällä olisi kuvallisessa henkilökortissaan myös veroviranomaiselta saatu henkilökohtainen veronumero. Tämäkin vaatii toimiakseen kuitenkin laajan paikallisen valvonnan. Vastuu siirtyy siis työmaille, sillä viranomaiset eivät pysty työmaita riittävästi valvomaan. Yksittäinen taloyhtiö ei todennäköisesti kuitenkaan osaa tarkastella aihetta laajemmin, saadessaan Virosta edullisen tarjouksen putkiremontista. Harvemmin rakennusteollisuuden parissa työskentelevät eivät näe isompaa kuvaa, ja uskovat vastuun olevan alihankkijalla.

Lähteet

- Alvesalo, A & Eskola K. 2010. Ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset - poliisin tutkimat tapaukset. TTL-tutkimusraportti
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004 Tutki ja Kirjoita. Jyväskylä: Gummerrus
- Hirvonen M., Lith P., Walden R. 2010. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu
- Kankaanranta T. & Mutttilainen V. 2010. Kuittikauppa rakennusalan talousrikollisuutena. Tampere Keskusrikospoliisi 2010 Rakennusalan yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden teematilannekuva
- Laki lähetetyistä työntekijöistä 9.12.1999/1146
- Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä, 22.12.2006/1233
- Laurea Fakta. 2011. Opas opiskeluun Laureassa. Vantaa
- Lith P. 2010. Rakentamisen harmaa talous. Helsinki
- Rakennusteollisuus RT. 2010. Työvoimatiedustelu 2010
- Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2008. Valtioneuvoston asetus
- Tarkastuslautakunnan raportti, Helsingin kaupunki. 2010
- Tilastokeskus. 2008. Maahan- ja maastamuuttaneet iän ja sukupuolen mukaan alueittain 1987-2008
- Tilastokeskus. 2010. Väestötilastot ja väestöennuste
- Vilka H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Internetlähteet

- MTV3.fi, 2011. 30 000 ulkomalaista rakennustöissä Suomessa - parisataa maksaa veroja. <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2011/04/1307369/30-000-ulkomaalaista-rakennustoissa-suomessa---parisataa-maksaa-veroja>. Tulostettu 5.4.2011
- Nyrhinen, M. 2011. MTV3 Rakennustarjouksia tehdään liian halvalla - ulkomainen työvoima kärsii <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2011/04/1307729/rakennustarjouksia-tehdään-liian-halvalla---ulkomainen-tyovoima-karsii> Tulostettu 5.4.2011

Julkaisemattomat

- Sasi, S. 2010, Toiminnallisen opinnäytetyön opas turvallisuusalan perustutkinnolle. Laurea ammatti-korkeakoulu

Taulukot

Alvesalo, A & Eskola K. 2010 Ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset - poliisin tutkimat tapaukset, TTL-tutkimusraportti

Lith , P. 2010 Kokonaan tai vähintään puoliksi ulkomaan kansalaisen hallinnassa olevat yrityksen perustamisvuoden mukaan 2009

RT, talonrakennus. Suomen työvoimatiedustelun tulokset 2010

Ulkomaalaisrekisteri, työntekijän oleskeluluvat ja muut työntekoa koskevat rekisteröinnit, 2006.

Luettavissa: www.Tilastokeskus%20%20Työnteko%20yli%20rajojen%20lisääntyy.webarchive

Liitteet

Liite 1 Riskikortti

Liite 2 Tarkistuslista

Riskit ulkomaisen työvoiman kanssa toimittaessa rakennusteollisuudessa

Ulkomaisen työvoiman käyttö on usein kustannustehokasta, mutta se tuo mukanaan myös joukon riskejä. Osa alla esitetyistä riskeistä pätee aivan yhtä hyvin kotimaiseen työvoimaan, mutta on riskin esiintyminen on korkeampaa ulkomaisen työvoiman kanssa toimittaessa

Suuri osa riskeistä muotoutuu erilaisen kulttuuritaustan ja kielimuurin eri johdannaisista. Alle on myös koottu varautumisohjeet näiden riskien hallintaan.

Työturvallisuus

- Ei välttämättä tunneta käytäntöä suojava-rusteista - jos tunnetaan ei välttämättä noudateta
- Eri kulttuureista tulevilla ihmisillä eri käsitys turvallisesta toiminnasta
- Ei välttämättä ymmärretä yrityksen vastuuta onnettomuustilanteista, työntekijät voivat luulla toimivansa omalla vastuulla.

Varkaudet

- Hit and run tyyppinen rikollisuus yleistynyt lähivuosina reilusti
- Maahan tullaan anastamaan tiettyä tavaraa, ja se kuljetetaan välittömästi maasta ulos. Erittäin suunnitelmallisia ja hyvin maalitettuja operaatioita.
- Väärinkäytökset
- Kulttuuri: "työnantajalta kuuluukin varastaa"

Kielimuuri

- Ei välttämättä tehdä työmaalla oikeita asioita johtuen kielimuurista
- Ei ymmärretä määräyksiä suojava-rusteista
- Paksu kielimuuri aiheuttaa epätietoisuutta ja lisää stressiä kaikissa osapuolissa

Rikolliseen toimintaan sekaantuminen

- Yritys voi tietämättään olla yhteistyössä rikollisesti johdetun tai lakia rikkovan yrityksen kanssa
- Voi johtaa kiristykseen, lahjontaan tai muihin rikollisiin seurauksiin

Järjestäytynyt rikollisuus

- Rikollinen toiminta voi soluttautua yritykseen sisälle ja pahimmassa tapauksessa kiristämällä saada tahtomiaan päätöksensä aikaan.
- Järjestäytynyt rikollisuus saattaa pitää työntekijöitä otteessaan kiristämällä tai uhkailemalla työntekijää tai hänen perhettään kotimaassa

Kilpailun vääristyminen

- Kun laittomasti toimivat yritykset pystyvät tarjoamaan urakoita huomattavasti muita halvemmalla vääristy kilpailu. Halvat hinnat johtuvat verojen ja muiden lain velvoittamien maksujen laiminlyönnistä.

Harmaa talous

- Kuittikauppa
- Verojen ja maksujen maksamatta jättäminen eli pimeä työvoima
- Vaikka tilaaja luulee ja haluaa toimia laillisesti, voi alihankijayritys toimia lain vastaisesti

Jos jotain sattuu

- Vaikeampaa saada ulkomainen yritys edesvastuuseen, jos esim. työnlaatu on ollut huonoa
- Negatiivista julkisuutta - ulkomaisen työvoiman käyttöä usein korostetaan

Imagolliset riskit

- Lehtiotsikot ulkomaisen työvoiman käytöstä
- Mikäli jotain sattuu, korostetaan julkisuudessa ulkomaisen työvoiman käyttöä

Muuta

- Epäsäännölliset työajat, työtä tehdään myös iltaisin/öisin ja viikonloppuisin
- Kova kiire saada urakat valmiiksi – lisää riskejä

Torjunta pähkinänuoressa

Vaikka riskejä on paljon, pystytään niitä huolellisella toiminnalla ehkäisemään ja hallitsemaan. Valvonta ja velvoittaminen sekä tarkat sopimukset ovat avain turvallisempaan ja riskittömämpään rakennustyömaahan

Ennen sopimusta

- Varmista yrityksen/henkilön edellytykset lailliseen toimintaa
  - Varmista että ohjeistuksia myös noudatetaan
- Määritä sopimuksella vastuut ja velvoitteet
- Nimilistat tulevista työntekijöistä ja alihankintayrityksistä
- Varmista yrityksen tuntemus Suomen lakien ja määräysten osalta
- Tunne vastuusi laittoman toiminnan kitkemisessä

Työmaalla

- Ohjeistus kaikilla tarvittavilla kielillä
  - Varmista että ohjeistuksia myös noudatetaan
- Perehdytys suojavarusteiden käyttöön
- Riittävä valvonta suojavarusteiden käytöstä
- Kulunvalvonta
  - Lisää työmaanturvallisuutta, vain kulkuluvulla töihin.
- Henkilötunnusteiden käyttö
  - Lain edellyttämiä
- Riittävä valvonta ja valvottuna olemisen tunteen luominen
- Silmät auki, mikäli viitteitä rikollisesta toiminnasta – ilmoitus poliisille
- Epäkohtiin on puututtava mahdollisimman aikaisessa vaiheessa

Aihetta koskevat lait ja asetukset

Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä (22.12.2006/1233)
 Ulkomaalaislaki (30.4.2004/301)
 Työturvallisuuslaki (23.8.2002/738)
 Valtioneuvoston asetu rakennustyön turvallisuudesta (25.3.2009/205)

Lisätietoja

Tilaajavastuulaki, ESAVI

<http://tyosuojelujulkaisut.wshop.fi/documents/2011/03/Tilaajavastuuesite%202011%20paino.pdf>

Käännetty ALV, Rakennusteollisuus RT

<http://www.rakennusteollisuus.fi/RT/Käännetty+ALV/Pääperiaatteita/>

Ulkomaisesta työvoimasta, Rakennusliitto

https://rakennusliitto-fi.directo.fi/mestojen_pelisaannot/ulkomaalaiset/

Rakentamisen Laatu ry

www.rala.fi

Rakentamisen pelisäännöt, Rakennusteollisuus

<http://www.rakennusteollisuus.fi/Talonrakennus/Elinkeinoasiat/Terve+kilpailu/Pelisäännöt/>

TARKISTUSKORTTI

Yritys alihankintana

Pk-yrityksen riskienhallinta

Laatinut: _____

Päivämäärä: _____

Yrityksen nimi: _____

Edustaja Suomessa: _____

Puhelinnumero: _____

Osoite _____

Sähköposti: _____

Edellytykset lailliseen toimintaan (Tilaaajavastuu- laki)	Kyl- lä	Ei	Ei koske	Huomautukset
Onko yrityksen Suomessa olevalla edustajalla valtakirja?				
Maksaako yritys työeläke- ja sosiaalimaksut?				
Onko yrityksellä Suomessa sopimus työterveydenhuollosta?				
Pitääkö yritys seurantaä päivittäisestä työajasta?				
Pidetäänkö työaika-, vuosiloma-, ja palkkakirjanpitoa?				
Toimitetaanko työntekijöille palkkalaskelmat ja tiiliotteet palkanmaksusta?				
Säilytetäänkö yllämainitut asiakirjat vähintään 2 vuotta Suomessa?				

Työturvallisuus (Työturvallisuuslaki)

Onko työntekijät perehdytetty suomalaisiin työsuojelumääräyksiin				
Onko työntekijät varustettu riittäväillä turvavarusteilla				
Noudattavatko työntekijät ohjeita ja määräyksiä				
Käyttääkö yritys työmailla kuvallisia henkilökortteja?				

Muuta

Ovatko yli 3kk Suomessa työskentelevät ulkomaiset rekisteröityneet poliisilaitoksella?				
Onko yrityksellä suomenkielentaitoinen työnjohtaja/apujohtaja?				
Tunteeko yritys Suomalaisen työskulttuurin riittävän hyvin?				

TARKASTUSKORTTI

Yksittäinen ulkomainen työntekijä

Laatinut: _____

Päivämäärä: _____

Työntekijän nimi: _____

Osoite: _____

Puhelinnumero: _____

Syntymäaika ja -paikka: _____

Pk-yrityksen riskienhallinta

Ennen työsopimusta (Ulkomaalaislaki)	Kyllä	Ei	Ei koske	Huomautukset
Onko työntekijältä tarkistettu E101 tai A1-lomake?				
Onko työntekijä rekisteröitynyt poliisilaitoksella, mikäli oleskelu maassa kestää yli 3kk?				
Onko E101/A1, passita/matkustusasiakirjasta ja mahdollisesta työluvasta otettu kopiot?				

Työturvallisuus (Työturvallisuuslaki)

Onko työntekijä perehdytetty suomalaisiin työsuojelumääräyksiin?				
Onko työntekijällä riittävät suojavarusteet?				
Onko työntekijä opetettu käyttämään suojavarusteita				
Onko työntekijää ohjeistettu henkilötunnisteen käytössä?				
Ymmärtääkö työntekijä vastuunsa osana työsuojelua?				

Muuta

Onko työntekijä perehdytetty suomalaisiin lakeihin ja käyttäytymismalleihin?				
Osaako työntekijä majoitukseen ja työpäikällä?				
Tunteeko työntekijä suomalaista kulttuuria riittävästi?				